

Yeni Anayasa'da Anayasal Vatandaşlık

Fazıl Hüsnü Erdem

Prof. Dr. Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Öğretim Üyesi.

Giriş

TBMM Anayasa Uzlaşma Komisyonu'nun Mayıs 2012'de başladığı yeni anayasa yazım çalışmaları, kamuoyunun ilgisinden uzak bir şekilde ve sessizce devam ediyor. Basından edilen bilgiye göre, bu yılın sonuna kadar tamamlanması gereken ve yaklaşık olarak 130 maddeden oluşması beklenen yeni anayasa taslağının henüz 40 maddesi yazıldı. Bu maddelerin birçoğuna siyasi partilerce şerh düşüldü; vatandaşlık maddesi, üzerinde mutabakata varılamadığından kaleme alınamadı.

Kamuoyuna yansıyan haberlerden, Anayasa Uzlaşma Komisyonu'nda en fazla tartışılan başlıklarından birinin "vatandaşlık" konusu olduğu biliniyor. Yine aynı haberlerden, bu netameli konuya, Komisyonu'nda üyesi bulunan siyasi partilerin (AK Parti, CHP, MHP ve BDP), farklı yaklaşımları anlaşılıyor. AK Parti'nin, mevcut maddenin (66. madde) değiştirilip daha kapsayıcı bir hâle getirilmesini savunduğu; MHP'nin, mevcut maddenin aynen muhafaza edilmesinde ısrarcı olduğu; BDP'nin, "Türkiye vatandaşlığı" tanımının kabul edilmesini istediği; CHP'nin ise henüz kendi içinde bir uzlaşmaya varamadığı bildiriliyor.

Malum olduğu üzere, vatandaşlık mevzusu, yeni bir anayasa yapılmasını gerekli kılan sebeplerin başında yer alan "Kürt meselesi"yle doğrudan ilintili bir mevzudur. Kürt meselesinin çözümünde hayati önemi haiz olduğundan, vatandaşlığın yeni anayasada nasıl düzenleneceği hususu kamuoyunda merakla izleniyor. Böylesine önemli bir konu ele alınırken, konuya ilişkin sağlıklı değer-

demokratik ve özgürlükçü toplumlarda vatandaşlık, "hak ve özgürlük" eksenli olarak tanımlanır. Bu toplumlarda vatandaş dendiğinde, devlete karşı sorumluluklarının yanı sıra, devlet karşısında hak ve özgürlüklere, devletin dokunamayacağı özerk alanlara sahip olan bireyler akla gelir. Birey-devlet ilişkisi, bireyden hareketle oluşturulur. Amaç, bireyin özgürlüğünü, mutluluğunu ve refahını sağlamaktır.

lendirmeler yapıp doğru sonuçlara ulaşabilmek için önce vatandaşlığın kavramsal olarak ne anlama geldiğine ve tarihsel süreç içerisinde geçirdiği anlam/ içerik değişimine bakmakta yarar vardır.

Genel Olarak Vatandaşlık Kavramı

Vatandaşlık, bireyi devlete bağlayan siyasi ve hukuki bir bağıdır. Bu bağ, bireyin devlete olan aidiyetini gösterir. Vatandaşlık, bu aidiyette kendini gösteren, devlet karşısındaki hak ve özgürlükler ile ona karşı olan ödev ve sorumluluk ilişkisidir. Bu ilişkinin içeriği ve niteliği, nasıl bir vatandaşlık anlayışıyla karşı karşıya olunduğu hakkında bilgi verir. Sözelimi, otoriter veya totaliter rejimlerde insanlar, hak ve özgürlük sahibi bireyler olarak değil, devlete karşı ödev ve sorumlulukları olan bireyler olarak değerlendirilirler ve bu doğrultuda muamele görürler. Bu tür rejimlerde birey-devlet ilişkisi, devlet eksenli olarak tanımlanır ve şekillenir. Bireyler ve onlardan müteşekkil toplum, devletin varlığı ve bekasının karşısında değersiz ve önemsiz nesnelere ibarettirler. Birey ve toplumun değer ve önemi, devlete olan karşılıksız sadakatiyle ölçülür. Bu kategorilerin bizatihi bir değeri yoktur. Birey ve toplum, kendi hayat ve geleceği konusunda söz sahibi değildirler. Onlar, kendilerinden bağımsız olarak kendi hayat ve geleceklerine ilişkin alınan kararlara uyma zorunda olan birer pasif nesnelere.

Oysa, demokratik ve özgürlükçü toplumlarda vatandaşlık, "hak ve özgürlük" eksenli olarak tanımlanır. Bu toplumlarda vatandaş dendiğinde, devlete karşı sorumluluklarının yanı sıra, devlet karşısında hak ve özgürlüklere, devletin dokunamayacağı özerk alanlara sahip olan bireyler akla gelir. Birey-devlet ilişkisi, bireyden hareketle oluşturulur. Amaç, bireyin özgürlüğünü, mutluluğunu ve refahını sağlamaktır. Devlet, bu amaca hizmet ettiği müddetçe "araçsal bir değer"e sahiptir; aksi takdirde hiçbir değeri ve önemi yoktur. Demokratik ve özgürlükçü vatandaşlıkta bireyler "self-determinasyon" hakkına sahiptirler. Bunun anlamı, kendi kaderlerini kendi ellerinde tutabilmeleridir. Hayat ve gelecekleri hakkında alınacak siyasi kararlara katılabilmeleridir. Bu modelde birey/vatandaş, aktif bir öznedir.

Vatandaşlık Kavramının Tarihi Gelişimi

Bireyin devletle olan hak ve özgürlük ile ödev ve sorumluluk ilişkisini belirleyen vatandaşlık kavram ve olgusu yeni değildir. Bu kavram, modern dönemlerde ortaya çıkmış değildir. Modern devlet olgusunun ortaya çıkmasından çok önceleri de bu kavram vardı. Bu kavramın tarihte ilk olarak Antik Yunan site devletlerinde kullanıldığını biliyoruz. Oradaki kullanıma bakıldığında, vatandaşlık kavramının esasının çok büyük bir değişime uğramadığını görüyoruz. Zira, o dönemde de vatandaşlığın, hak-sorumluluk ilişkisine dair bir statüyü ifade ettiği anlaşılıyor.

Antik Yunan site devletlerinde vatandaşlık, ayrımcı ve katılımcı özelliklere sahipti. Ayrımcılık, özgür olmayanların (kölelerin), kadınların ve yabancıların vatandaşlık kategorisinin dışında tutulmasından kaynaklanmaktaydı. Farklı bir anlatımla, Yunan site devletlerinde yaşayan ve reşit olan herkes değil, yalnızca reşit ve özgür olan erkekler vatandaşlık statüsüne sahipti. Vatandaşlığın katılımcı özelliği, siyasi karar alma ve icra süreçlerinin tümüne katılımının öngörülmesini ifade etmekteydi. Buna göre vatandaşlar, halk meclislerinde ele

alınan kanunları tartışma ve oylama, idarecileri seçme, vergi ödeme ve askerlik görevini yerine getirme gibi hak ve yükümlülüklere sahipti.

Roma İmparatorluğu döneminde de vatandaşlığın ayırt edici özellikleri ayrımcılık ve katılımcıydı. Ancak zamanla Roma'da vatandaş olanlarla (particiler) vatandaş olmayanlar (plebler) arasındaki ayırım önemli ölçüde giderildi; plebler de particilerin sahip olduğu hakların büyük bir kısmına sahip oldu. İmparatorluğun sonlarına doğru herkese Roma vatandaşı olma hakkı tanındı. Ancak bu dönemle birlikte iktidar tek bir kişinin elinde toplanınca, bir yandan siyasi katılım kanalları kapatıldı, diğer yandan da hakların alanı daraltıldı. Böylece, herkese vatandaşlık hakkının tanınmasının pratikte bir anlamı kalmadı.

Modern dönemlerde bu kavrama kazandırılan temel özellik/unsur, "eşitlik" ilkesiydi. Bu ilkeyle vatandaşlık kavramındaki ayrımcılık unsuruna son verilmeye ve herkes teorik de olsa eşitlenmeye çalışıldı. Böylece bir ülkenin sınırları içinde yaşayan herkes hak ve yükümlülükler sahip olma noktasında eşitlenmiş oldu. Hiç şüphesiz bu eşitlik, sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel alandaki bir eşitlik değil, kanun önündeki bir eşitlikti. Kanun karşısındaki eşitlik ilkesinin hayata geçirilmesi dahi çok uzun bir zaman aldı. Hak ve özgürlüklerin öznesi olabilme noktasında eşitlik ilkesi, ancak uzun ve sancılı bir süreç sonrasında tatbik imkânı buldu.

Batı'da, ulus-devletlerin oluşumuyla birlikte ortaya çıkan modern vatandaşlık kavramı ve bu kavram içerisinde merkezi öneme sahip olan eşitlik ilkesi, patrikte aynışmaya hizmet etti. "Eşit ama aynı" düsturu geçerli oldu. İnsanlar devlet karşısında eşitlenirken, soyut bir birey olarak ele alınıp her türlü kimliksel özelliğinden bağımsız olarak tanımlandı. Ulus-devletler, milleti ve vatandaşlığı tanımlarken, teorik öngörülerin aksine, genellikle çoğunluğun ya da egemen pozisyonda bulunanların dinsel, dilsel, etnik ya da kültürel kimliklerinden hareket ettiler. Millet ya da vatandaşlık kavramı, farklılıkları homojenleştirmede birer araç olarak kullandı. Çoğunluğun dışında kalan kimlikler ise marjinalleştirilip ötekileştirildiler. İzlenen çeşitli politikalarla bu kimlikler bastırılmaya ya da yok edilmeye çalışıldı. Dönemin demokrasi ve insan hakları anlayışları da farklılıkları homojenleştirme politikalarına hizmet etti.

20. yüzyılın son çeyreğinde hız kazanan küresel ölçekli birtakım gelişmelerin tetiklemesiyle, moderniteye ait bütün kavram ve olgular gibi, ulusçuluk, insan hakları, demokrasi, laiklik ve vatandaşlık kavramları da sorgulanmaya ve sorunsallaştırılmaya başlandı. Bütün bu kavramlar ve onlara eşlik eden uygulamalarla bugüne kadar yok sayılan, bastırılan veya asimile edilmeye çalışılan kimlikler su yüzüne çıkmaya ve kamusal görünürlük kazanmaya başladı. Bu bağlamda moderniteye ait olan söz konusu kavramların şekillendirdiği "eşit ve aynı" önermesi, yerini "eşit ve farklı" önermesine bırakmaya başladı. Kamusal görünürlüklerine müsaade edilmeyen, dışlanan ve ötekileştirilmiş olan kimlikler, artık farklılıklarıyla birlikte eşit olma talebini seslice dile getirir oldular. Eski döneme ait olan anlayışlar ve bunlar üzerine kurulu olan yapılar giderek meşruiyetlerini yitirmeye başladılar. Bu kavramlardan biri de, vatandaşlık kavramıdır.

Vatandaşlığa İlişkin Yeni Bir Kavramlaştırma:

Anayasal Vatandaşlık

İlk kez, Almanya'da ortaya atılan ve ünlü Alman düşünürü Jürgen Habermas tarafından geliştirilen bu kavramlaştırma, esas itibarıyla, günümüz de-

Bütün bu kavramlar ve onlara eşlik eden uygulamalarla bugüne kadar yok sayılan, bastırılan veya asimile edilmeye çalışılan kimlikler su yüzüne çıkmaya ve kamusal görünürlük kazanmaya başladı. Bu bağlamda moderniteye ait olan söz konusu kavramların şekillendirdiği "eşit ve aynı" önermesi, yerini "eşit ve farklı" önermesine bırakmaya başladı. Kamusal görünürlüklerine müsaade edilmeyen, dışlanan ve ötekileştirilmiş olan kimlikler, artık farklılıklarıyla birlikte eşit olma talebini seslice dile getirir oldular.

anayasal vatandaşlık, farklı kimliklere demokratik yarışmacı siyasetin zeminini hazırlar. Şiddeti dışlayarak, farklı kimliklerin demokratik zeminde kendilerini ifade etmelerine ve siyaset yapmalarına fırsat tanır. Bireylerin kimliğe dayalı hak ve özgürlüklerinin anayasal güvence altına alındığı bir toplumsal ortamda, farklı kimlikler arasındaki sorunların demokratik bir zeminde müzakere etmelerine imkân sağlar. Böylece, farklılıkların barışçıl birlikteliğinin toplumsal vasatı sağlanmış olur.

mokratik toplumlarında siyasi kimliği yeniden tanımlama girişimini ifade eder. Girişimin temelinde yatan saik, “farklılıkları, eş düzeyli olarak barış içerisinde birlikte yaşatma” iradesidir. Açıkçası; bugüne kadar bastırılmış kimlikleri de içine alacak “eşit vatandaşlık” anlayışını hâkim kılmaktır. Bunu gerçekleştirecek vatandaşlık tanımının üç unsuru ihtiva etmesi öneriliyor: a) vatandaşlık, herhangi bir etnik, dinsel veya kültürel kimliğe referansla tanımlanmamalı; b) bütün kimliklerin kendi farklılıklarını ifade etmelerine, korumalarına ve geliştirmelerine imkân sağlanmalı; c) kamu otoritesi kimlikler karşısında nötr bir pozisyonda olmalıdır.

Anayasal vatandaşlık, kimliklerin birer ayrıcalık ya da ayrımcılık aracı olarak kullanılmasına izin vermez. Bu anlayış, vatandaşlığa, toplumun çoğulcu yapısını ortadan kaldırmanın ve onu homojenleştirmenin bir aracı olarak bakmaz. Aksine, farklılıkları korumanın hukuki kalkanı olarak bakar. Kamu otoritesinin kimliklerden herhangi birinden yana bir tutum içinde olmasına, diğer kimlikleri bastırmasına veya asimile etmesine geçit vermez. Kamu gücü karşısında bütün kimlikleri eşitler. Bu özelliğiyle anayasal vatandaşlık, bireylerin devlete olan aidiyet duygularını pekiştirir.

Öte yandan, anayasal vatandaşlık, farklı kimliklere demokratik yarışmacı siyasetin zeminini hazırlar. Şiddeti dışlayarak, farklı kimliklerin demokratik zeminde kendilerini ifade etmelerine ve siyaset yapmalarına fırsat tanır. Bireylerin kimliğe dayalı hak ve özgürlüklerinin anayasal güvence altına alındığı bir toplumsal ortamda, farklı kimlikler arasındaki sorunların demokratik bir zeminde müzakere etmelerine imkân sağlar. Böylece, farklılıkların barışçıl birlikteliğinin toplumsal vasatı sağlanmış olur.

1982 Anayasasında Vatandaşlık

1982 Anayasası'nın “Türk vatandaşlığı” kenar başlıklı 66. maddesinin ilk fıkrası şu hükme yer verir: “Türk devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes Türktür.” Bu hükümde vatandaşlıktan ziyade “Türklük” tanımlanmaktadır. Bir başka ifadeyle, “Türk kime denir?” sorusuna bir cevap verilmektedir. Ayrıca, vatandaşlık bağı ile bağlı olunan devletin adı “Türk Devleti” olarak anılmaktadır. Oysa, Anayasanın 1. maddesinde de ifade edildiği gibi, devletin adı, “Türkiye Cumhuriyeti”dir. Anayasa koyucu, “Türklük” e vurgu yapmak istemiş olsa gerek ki, Türkiye Cumhuriyeti yerine Türk devleti kavramını tercih etmiştir.

Bütün bunlardan öte, asıl önemli olan nokta, “Türklük”ten ne anlaşıldığıdır. Çünkü Türklük aynı zamanda etnik bir kümenin adını oluşturmaktadır. Acaba “Türklük”ten içinde çeşitli dini, etnik ve kültürel farklılıklar barındıran bir vatandaşlar topluluğu mu, yoksa “Türk” olarak adlandırılan bir etnik kimlik mi kastediliyor?

Anayasa Mahkemesi kararlarında sıklıkla dile getirilen devletin resmi tezine göre, “Türklük”, herhangi bir etnik kökene ya da ırka gönderme yapmayan; etnik kökeni, dili ve dini ne olursa olsun Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ne vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkesi ifade eden bir kavramdır. Bu tezin doğru olup olmadığının tespitinde iki şeye bakmak gerekir. Birincisi, toplumun doğal yapısında mevcut olan etnik, dinsel, dilsel ve kültürel kimliklerin tanınıp tanınmadığıdır. İkincisi ise, “Türklük”ün etnik bir kümeyi ima edip etmediğidir.

Cumhuriyet pratiğine göz atıldığında her iki unsur açısından da sayısız problemlerin var olduğu görülür. Mevzuattan, mahkeme kararlarından, kurucu

elitin açıklamalarından ve uygulamadan verilecek sayısız örnekten de kolaylıkla anlaşılacağı gibi, Türkiye toplumunun birer parçası konumunda olan çeşitli etnik, dinsel ve dilsel kimlikler tanınmadı ve “Türklük” terimi çoğu kez etnik bir kümeye referansla kullanıldı.

Mevzuattan örnek verilecek olursa, başta Anayasa’da yer alan “Türkçeden başka hiçbir dil, eğitim ve öğretim kurumlarında Türk vatandaşlarına anadilleri olarak okutulamaz ve öğretilemez” (m. 42/son). şeklindeki yasaklayıcı hükme değinmek gerekir. Yine Anayasanın 2001 değişikliği öncesi metninde “kanunla yasaklanmış dil” ibaresi yer almaktaydı (m. 26,28) 1983’de çıkarılan ve 1991’de kaldırılan 2932 sayılı kanunla Kürtçe düşüncelerin açıklanması, yayılması ve yayınlanması yasaklandı. Halen yürürlükte olan 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu, Türk dilinden veya kültüründen başka dil ve kültürleri koruma geliştirme veya yaymayı, propaganda yapmayı yasaklamaktadır (m.81). 1972 tarihli Nüfus Kanunu millî kültüre uygun düşmeyen isimlerin çocuklara konulmasını yasaklamaktaydı (m.16). Bu yasak da 2003 yılında gerçekleştirilen değişiklikle kaldırıldı. 2510 sayılı İskân Kanunu’nda “Türk kültürüne bağlı”, “Türk soyu” ve “Türk ırkı” gibi ayrımcılığın ifadesi olan terimler kullanıldı. 5442 sayılı İl İdare Kanunu’nun değişik 2. maddesi, “Türkçe olmayan” köy adlarının değiştirilmesini öngörmekteydi. Bu madde çerçevesinde yaklaşık 12 binden fazla köyün ismi değiştirildi.

Mahkeme kararlarında gayrimüslim vatandaşlardan, “Yabancı uyruklu TC vatandaşı”, “Türk olmayanlar” ve “yabancılar” diye söz edildi. Cumhuriyeti kuran devlet elinin yaptıkları açıklamalarda da “Türklük” genellikle etnik bir kimliğe referansla kullanıldı. Sözelimi, İsmet İnönü, “Vazifemiz Türk vatani içinde bulunanları behemahal Türk yapmaktır. Türklere ve Türkçülüğe muhalefet edecek anasını kesip atacağız. Vata hizmet edeceklerde arayacağımız evsaf her şeyden evvel, o adamın Türk ve Türkçü olmasıdır” dedi. Buna benzer şu ifade ise Adalet Bakanı Mahmut Esat Bozkurt’a aittir: “Türk bu ülkenin yegane efendisi, yegane sahibidir. Saf Türk soyundan olmayanların bu memlekette tek hakları vardır; hizmetçi olma hakkı, köle olma hakkı. Dost ve düşman, hatta dağlar bu hakikati böyle bilsinler!”

İdari pratiğe göz atıldığında da aynı manzarayla karşı karşıya kalırız. Kürtler açısından bakacak olursak şunları söylemek mümkündür: Kürtçenin özel alanda dahi kullanılması zaman zaman yasaklandı; 1930’lu yıllarda çarşı-pazarda Kürtçe konuşan köylülere konuştukları sözcük başına para cezası kesildi; Kürt dilinde eğitim-öğretim ve yayın faaliyetinde bulunmasına izin verilmedi. Kürtlerin yaşadıkları coğrafi mekânların isimleri değiştirildi; çocuklarına Kürtçe isim konulması engellendi; Kürtçe müzik yapımı ve icrası yasaklandı. Kürt kültürünü koruyup geliştirmek amacıyla açılan dernekler ile Kürt sorununa demokratik çözüm öneren siyasi partiler kapatıldı. Kürt ve Kürtçe gibi sözcüklere basılı eserlerde yer vermekten şiddetle kaçınıldı ve bütün bunlardan daha önemli olmak üzere, 1980’li yılların sonlarına gelinceye kadar Kürt etnisitesinin varlığı inkâr edildi ve bunların “dağlı Türkler” ya da “Proto Türkler” olduğu ısrarla savunuldu.

Kürtlere yönelik yukarıda sözü edilen pratiğin benzeri, Müslüman çoğunluk, Aleviler ve gayrimüslim azınlık açısından da geçerli kılındı. Bu kesimler yönelik ayrımcı muamelelere ilişkin de sayısız örmen göstermek mümkündür. Türkiye’de cari kılınan vatandaşlık anlayışı ve pratiği bu kesimler bakımından da dışlayıcı ve ötekileştirici oldu.

Türkiye toplumunun birer parçası konumunda olan çeşitli etnik, dinsel ve dilsel kimlikler tanınmadı ve “Türklük” terimi çoğu kez etnik bir kümeye referansla kullanıldı. Mevzuattan örnek verilecek olursa, başta Anayasa’da yer alan “Türkçeden başka hiçbir dil, eğitim ve öğretim kurumlarında Türk vatandaşlarına anadilleri olarak okutulamaz ve öğretilemez” (m. 42/son). şeklindeki yasaklayıcı hükme değinmek gerekir.

Yeni anayasa
yazım
çalışmalarının
devam ettiği
bugünlerde, başta
Kürt sorunu
olmak üzere,
gayrimüslim
azınlıkların,
Alevilerin ve
dindar Müslüman
çoğunluğun
sorunlarını
çözebilmenin ve
toplumsal barışı
tesis edebilmenin
bir gereği olarak
“anayasal
vatandaşlık”
kavramı üzerinde
yoğunlaşmak
ve bu kavram
çerçevesinde
çözüm modelleri
geliştirmek
için çaba
harcanmalıdır.

Kısacası, “Türk vatandaşlığı”, teorik öngörülerin aksine, toparlayıcı ve bütünleştirici olamadı. Uygulama, kültürel kimliklerin inkârı, bastırılması ve oluşturulmak istenen “makbul vatandaş” profili içinde eritilme doğrultusunda gelişti. Makbul vatandaş profili, etnik olarak Türk soyuna, dinsel açıdan sekülerize edilmiş İslam dinine, bu din içerisinde Sünniliğe ve Hanefiliğe dayandırıldı. Bunun kaçınılmaz sonucu olarak, makbul (Türk) vatandaşlığın tanımlayıcı unsurlarından birinin dışında kalan etnik, dinsel ya da mezhepsel kimliklerin kendilerini ifadelerine, kimliklerini koruyup geliştirmelerine geçit verilmedi. Bu durum, kültürel alanın siyasallaşmasına, toplumsal ayrışma ve çatışma eğilimlerinin güçlenmesine yol açtı. Son on yıl içinde yaşanan olumlu gelişmelere rağmen, hâlâ anayasal vatandaşlık anlayışının uzağında olduğumuz açık bir gerçektir.

Sonuç Yerine Öneriler

Türkiye’nin, çokkültürlü ve çokdilli toplumsal yapısı dikkate alındığında, kimlikler alanında yaşanan sorunların çözümünde “anayasal vatandaşlık” anlayışının referans alınmasını doğru bir tercih olacağını ifade etmek gerekir. Yeni anayasa yazım çalışmalarının devam ettiği bugünlerde, başta Kürt sorunu olmak üzere, gayrimüslim azınlıkların, Alevilerin ve dindar Müslüman çoğunluğun sorunlarını çözebilmenin ve toplumsal barışı tesis edebilmenin bir gereği olarak “anayasal vatandaşlık” kavramı üzerinde yoğunlaşmak ve bu kavram çerçevesinde çözüm modelleri geliştirmek için çaba harcanmalıdır.

Anayasal vatandaşlığın temel gereklerinden biri, vatandaşlığın nötr bir kavram olarak düzenlenmesidir. Bundan kasdedilen, vatandaşlığın etnik, kültürel, dini, lisani veya mezhebi bir ima içermemesi, bütün bunlar bakımından “renksiz” olmasıdır. Bunun için iki yoldan biri tercih edilebilir. Birincisi, yeni anayasada vatandaşlık tanımına yer vermek ve vatandaşlığı bütün farklılıkları kapsayıcı bir dille tanımlamaktır. İkincisi ise, anayasada vatandaşlık tanımına hiç yer vermemektir. Birinci formül tercih edildiği takdirde, vatandaşlık “Türkiyelilik” ya da “Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığı” gibi kapsayıcı ve kuşatıcı terimlerle tanımlanmalıdır. Şayet -dünya anayasalarındaki genel eğilime paralel olarak- bir tanım yapmaktan kaçınılacaksa, bu takdirde, vatandaşlıkla ilgili genel bir düzenleme yapmakla yetinilmelidir.

Anacak, önemle hatırlatmak gerekir ki, anayasal vatandaşlık, salt bir tanımlama ya da isimlendirme meselesi değildir. Vatandaşlığın, herhangi bir etnik ya da dini referansla tanımlanmaması, kuşatıcı ve kapsayıcı olması, anayasal vatandaşlığın gerekli ama yeterli olmayan bir şartıdır. Burada esas olan bu tanımın içeriğinin doldurulmasıdır. Yani somut hayat içerisinde insanların kendilerini gerçek anlamda birinci sınıf vatandaş olarak görebilmelerini sağlamaktır.

Bunun için de iki şartın daha hayata geçirilmesi gerekir. Bunlardan biri, bütün kültürel kimliklerin tanınmasıdır. Kimliklerin tanınmasından kasdedilen, kendilerini ifade, koruma ve geliştirebilmelerinin hukuken güvence altına alınmasıdır. Bu araçlardan en önemli ve en güçlüsü, hiç şüphesiz anayasadır. Bu açıdan kültürel kimlik haklarının anayasal güvenceye kavuşturulması büyük önem taşır.

Anayasal vatandaşlığın bir diğer gereği ise, kamu gücünün/devletin açık ya da gizli bir biçimde bu kimliklere karşı ayrımcı veya tarafgir bir tavır içinde bulunmamasıdır. Belirli bir kimliğe sahip olmak, devlet karşısında avantaj ya da dezavantaja dönüşmemelidir. Hiç kimse taşıdığı kimliğinden ötürü, aşağılan-

mamalı, hor görülmemeli, düşmanca ve ayrımcı bir muameleyle karşı karşıya kalmamalıdır. Bu türden davranışlar içinde bulunanlar, kin ve nefret suçu işleyenler tolare edilmemeli, büyük bir kararlılıkla üzerine gidilip cezalandırılmadır.

Özet

Demokratik ve özgürlükçü toplumlarda vatandaşlık, “hak ve özgürlük” eksenli olarak tanımlanır. Bu toplumlarda vatandaş dendiğinde, devlete karşı sorumluluklarının yanı sıra, devlet karşısında hak ve özgürlüklere, devletin dokunamayacağı özerk alanlara sahip olan bireyler akla gelir. Birey-devlet ilişkisi, bireyden hareketle oluşturulur. Amaç, bireyin özgürlüğünü, mutluluğunu ve refahını sağlamaktır. Bu yazıda çokkültürlü ve çokdilli bir toplumsal yapıya sahip olan Türkiye’nin yeni anayasasında bu meselenin nasıl çözümlenebileceğine dair öneriler sunulmakta ve “anayasal vatandaşlık” kavramı üzerinden teklifler sunulmaktadır.

Anahtar Kelimeler

Yeni Anayasa, çok kültürlülük, çokdillilik, anayasal vatandaşlık, hak ve özgürlükler

Abstract:

In democratic and liberal societies citizenship is defined in terms of rights and freedoms. In such societies, a citizen reminds us individuals with certain responsibilities to as well as certain rights and freedoms against the state and having autonomous areas untouchable by the state. The relationship between individual and state is established around the individual. The goal is to provide the freedom, happiness and welfare of the individual. In this study some suggestions are proposed on how to solve this problem in the new constitution of Turkey, a country whose societal structure is multicultural and multilingual. We also present suggestions about “constitutional citizenship”.

Key Words:

New Constitution, multiculturalism, multilingualism, Constitutional Citizenship, rights and freedoms